

ZOut & ZOet

veldonderzoek Schouwen-Duiveland

018 Dwarsdoorsnede

Anne Ausloos Jeroen van Westen

Water zonder naam?

Net ten zuidoosten van Schouwen heeft het aaneengesloten water van het Mastgat meerdere namen: De Eendracht en de Mosselkreek omsluiten de plaat Dwars in de weg, met daarachter de Krabbekreek. In de Eendracht komt Bruintjes kreek uit. Op de kaarten uit 1859 zie je hier en daar nog een binnendijkse waterloop met een eigen naam, maar het water dat is gegraven na 1953 lijkt naamloos door het leven te gaan, misschien in de leggers van het waterschap, of zouden ze dan een nummer hebben? Op die 1859 kaarten zijn de oude, verlandde, kreek goed te herkennen in de verkaveling. Wegen volgen kreekruggen, de akkers en weilanden als veelvormige puzzelstukjes er tussen. Wij varen over dat naamloze water, rechte sloten, brede ook. We komen geen andere mensen tegen op het water, watersport doe je buitengaats op Schouwen-Duiveland. Als we mensen zien dan rijden en lopen ze op de scheidslijn tussen lucht en water. Het land is maar dun, de oevers kwetsbaar, hier en daar met palen en egotextiel beschermd, op andere plekken heeft de landbouw ruimte afgestaan om een flauwe over aan te leggen die het wel houdt. We varen tussen bieten, graan, aardappelen, en, mais! Halverwege de tocht steken we de Delingsdijk door (sic). Het was een 'monumentale' beslissing om Schouwen in twee stukken te verdelen waardoor bij een onverhoopte dijkdoorbraak als in 1953 maar een deel van Schouwen onder kan lopen, maar dan ook twee keer zo hoog als wanneer de dijk er niet zou zijn. Bouwjaar 1958, de onderste 30 cm van beide betonnen wateringen zijn begroeid met Palingbrood. We moeten kiezen, Twee gaten in de einder, kiezen zonder voorkennis, van licht door donker naar tegenlicht. Eigen stilte, als gewichtloos verder drijvend tot in de volgende lucht.

film op vimeo zetten, eindigen met link naar film

ZOut & ZOet

veldonderzoek Schouwen-Duiveland

019 Oorsprong

Anne Ausloos Jeroen van Westen

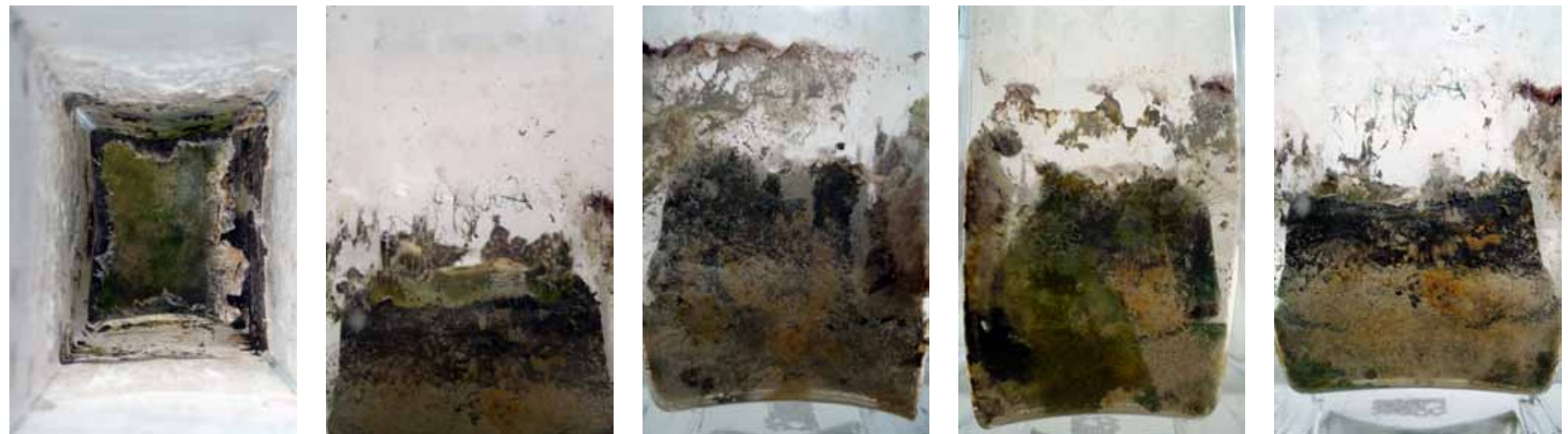
Oorsprong

Op vier plekken hebben we grondmonsters genomen, op één van die vier plekken op drie dieptes. Kleimonsters. En de klei was plastisch, dus niet droog. In die klei zit water, mineralen, plantenresten, zaden, kleine wurmpjes, en voor het blote oog onzichtbare diatomeeën, eencelligen. Hier houdt wat wij weten ongeveer op, maar is de observatie van de zes grondmonsters begonnen. De ontwikkeling van de zes accubakken was steeds verbazingwekkend, en wonderlijk mooi. Kruipsporen in en op de klei, belletjes op het water, iets zwemt in het water, minuscule garnaltjes, klein slakjes, ... Voor allemaal geldt dat het lang duurde voor het water uit de suspensie verdampt was. Na drie maanden zagen we geen water meer staan op de gesedimenteerde klei, maar afhankelijk van de buitentemperatuur wel condens aan de binnenzijde. Waar de accubakken tegen elkaar aan stonden en er bijna geen licht bij de klei kon komen zagen we toen we ze oppakten om te fotograferen dat er donkere vlekken in de klei ontstonden, diatomeeën zei een bioloog: eencelligen, algen. Toen begon het krimpen van het sediment, en nog verder krimpen, maar op de wand van de bak bleef ook de ontwikkeling van .... algengroei? doorgaan. En op de krimpemde klei groeiden zoutkristallen op de een, zachtgroen mos op de ander, haarmos op de volgende, een donkerbruin korstje met een structuur van kleine geschakelde bolletjes.

We buigen het hoofd, we zijn te veel kunstenaar geweest, en te weinig contact gezocht met de wetenschap, het was ook steeds zo mooi, dat we de schoonheid van de verbazing niet wilde laten 'verklaren' door de wetenschap. even zijn we op onszelf gebleven. Nu we de accubakken 'stop' gaan zetten, gaan stoken beginnen we te lezen en ontdekken we dat we eigenlijk hebben gekeken naar de oudste vormen van fotosynthese:

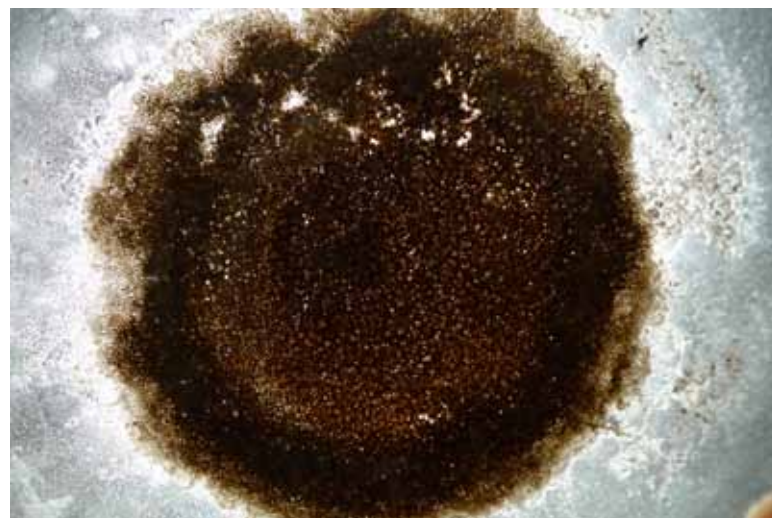
"Het zijn obscure bacteriën, maar vóór het Great Oxygen Event (geologische aanduiding van het moment waarop zuurstof vrij kwam in onze atmosfeer) vormen ze de elite van het leven. Zij waren het die vrijwel alle leven voorzagen van energie ..." (citaat uit De ontdekking van de aarde, Peter Westbroek, Amsterdam 2013)

Dat komt dan weer overeen met onze ervaring, beelden die doen denken aan de bron van het leven, illustraties van een scheppingsmythe.

Grondmonster 1 Oolesweg, van boven naar beneden: 1A, de bouwvoor, was **zoet**, 1B op 1,2 m diep was al **brak**, en het monster 1c van 2,4 m diepte **zout**

< en ^ schep nat zand uit de zee in glazen schaal gedroogd

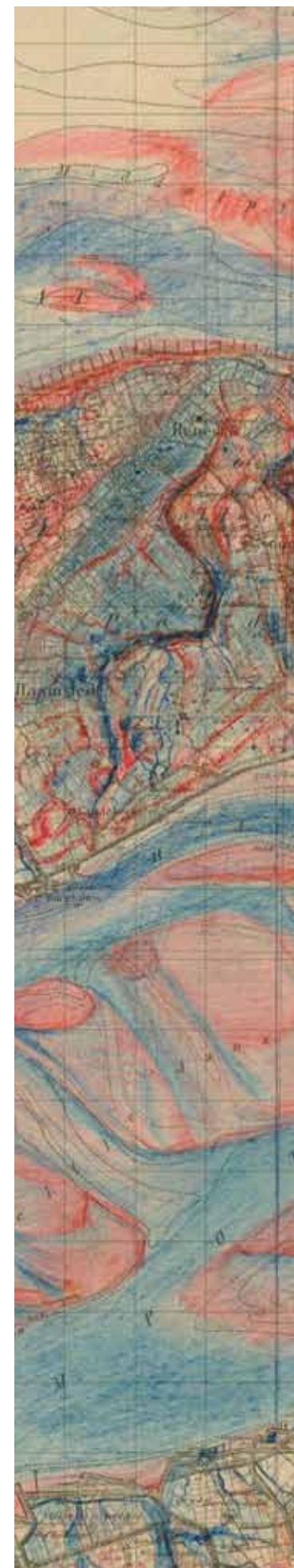
Hollestelle, verseput, weel

Goed, als we de kraan opendraaien in de keuken van ons verblijf op Schouwen dan komt er 'gewoon' zoet water uit de kraan, maar waar we ook proeven van het water in het land is het brak of zout, en alleen zoet als het uit de drainage buizen van het land komt (maar wel dik en vies) en in de drinkwaterbakken voor het vee. Waar komt dat zoete water vandaan? Vragend en lezend wordt snel duidelijk dat kraanwater een product is dat haar grondstof lokaal vindt in de duinen, maar vooral in aanvoer via pijpleiding uit de grote rivieren. Zoet water IN het Schouwse landschap is een dunne 'lens' net onder de oppervlakte. Schouwen is relatief gezien de droogste plek in Nederland, er valt minder regen dan gemiddeld, en er verdampt meer door meer zonuren dan gemiddeld en meer wind. Opgeteld is Schouwen een -wat zoet water betreft- droog landschap. Er wordt ons verteld dat je tot 1953 overal in het landschap kunstmatige poeltjes zag, ondiep uitgegraven plekken, waar regenwater in opgevangen werd, de bodem bekleed met klei. Voor dat er dijken waren werd er eerst een heuvel opgeworpen (een stelle, ook vluchtplaats bij hoog water), en daarin een kuil gegraven, bekleed met klei: een hollestelle. De laatste oude buitendijkse hollestelle ligt bij St Philipsland, en we lezen dat er kleinere in het verdronken land van Saefthinghe liggen waar de oude schorrencultuur van schapen en wol nog in leven gehouden wordt als natuurbeheer.

Er zijn wel plekken waar je zoet grondwater kunt vinden, dan had de boer een eigen put, een verseput. Bijna iedereen had een eigen put die gevuld werd met regenwater van de daken. De pompen in de dorpen, het (verdwenen) waterhuisje bij de kerk, de brouwerij, allemaal verzameld regenwater, geborgen in grote cisternes. Wat is er nog? Waarom is er weinig of geen aandacht voor deze cultuurhistorie, de basis van overleven op Schouwen. We ontmoeten Oswald Lagendijk, onderzoeker bij DLG, en verwonderen ons samen over dit mogelijke gebrek aan deze cultuurhistorische laag in het bestuderen van het verziltingsvraagstuk in Zeeland.

In de intensieve mailwisseling die tussen ons op gang komt stuit Oswald op kaarten gemaakt door Von Frijtag Drabbe. Deze cartograaf en selfmade geoloog heeft gebruik gemaakt van vooroorlogse topografische kaarten en van de luchtfotos van de RAF die tot 1954 gemaakt zijn. Minutieus heeft hij daarin hoogte en water in kaart gebracht in rood en blauw. Wij dromen ervan om zo in ieder geval de landschappelijke kant van cultuurhistorisch zoet water in Schouwen nader te onderzoeken. De waterkelders moeten nog even wachten, maar als ze er nog zijn, dan blijven ze nog wel even liggen, ondergronds, ongezien. Peter Priester, conservator van het Stadsmuseum, houdt ons bij de les door een tiental documenten te sturen die onze ogen verder kunnen openen voor zoet water in de huizen, dorpen en steden van Schouwen. We leggen het voorlopig naast de stapel rapporten en proefschriften die we via Deltares krijgen. Zoet water is dan misschien schaars, het vraagt om aandacht.

^ Bruinisser stelberg - St Philipsland

v regenput meestoof Willem III Noordgouwe

< zgn rood-blauwe kaart Von Frijtag Drabbe

v Kackersweel, Noordgouwe

